

Grala, Hieronim

„Opis' archiwa Posolskiego prikaza 1673
goda”, oprac. W. I. Galcow, Moskwa
1990 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 794-795

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

stycznego dla kultury rycerskiej — kulture oręża” — jak pisze autorka (s. 298) — ale wiązało się z wyznawaną przez polską szlachtę doktryną, że jej rola i pozycja społeczna opiera się na obowiązku obrony państwa i religii. Nadzwyczajnie rozbudowana obrzędowość pogrzebowa i sugestywnie wyrażane żale po śmierci osób bliskich wiązały się z kultem rodziny szlacheckiej i rolą, jaką ta rodzina odgrywała w życiu społecznym i politycznym. Życie rodzinne nie było sprawą prywatną szlachcica lub magnata, lecz określało jego udział w życiu publicznym i jego prawa polityczne, sprawy śmierci nabierały w ten sposób również publicznego charakteru, stąd ich eksponowanie w twórczości plastycznej (mauzolea, pomniki nagrobne, portrety trumienne, architektura okazjonalna) i literackiej. Szkoda, że autorka — zapewne limitowana możliwościami publikacji — nazbyt zwięźle przedstawiła wiele wątków, często ograniczyła się tylko do wyliczenia nazwisk autorów i tytułów dzieł. Jest to tematyka nader ważna nie tylko dla poznania staropolskiego piśmiennictwa i całej staropolskiej kultury, ale także realiów życia społecznego tej epoki.

A.W.

Opis' archiwa Posolskiego prikaza 1673 goda. Podgotowił k pieczati W. I. Galcow, Centralnyj Gosudarstwennyj Archiw Driewnich Aktow, Pamiatniki Otieczestwiennoj Istorii, wypusk 4, Moskwa 1990, cz. 1, s. 525, cz. 2, s. 119.

Sygnalizowana pozycja zamyka proces realizacji rozpoczętego przed blisko ćwierćwieczem przedsięwzięcia edytorskiego, którego celem było wprowadzenie do obiegu naukowego zachowanych inwentarzy archiwów moskiewskich instytucji centralnych XVI—XVII w. Efektem tych zabiegów są dwie kolejne edycje pochodzącego z ostatniej ćwierci XVI w. inwentarza archiwum carskiego (1960, 1978), publikacje kompletnych opisów zawartości archiwum Urzędu Poselskiego z lat 1614 i 1626 (1960, 1977), oraz fundamentalne studium A. A. Zimina o rosyjskim archiwum państwowym XVI w. W bezpośrednim związku z tym postulatem badawczym pozostaje również cenne studium S. O. Szmidta, poświęcone archiwum Iwana IV Groźnego (1984).

Podstawę omawianej edycji stanowi dobrze zachowany oryginał inwentarza — rękopiśmienny kodeks *in folio* ze zbiorów moskiewskiego Centralnego Archiwum Akt Dawnych (CGADA, fond 138, op. 3, nr 4, k. 2—1159v).

Powstanie źródła wiązać należy z podjętą w 1670 r. inicjatywą ówczesnego zwierzchnika Urzędu Poselskiego — bojarzyna A. L. Ordina-Naszczokina, aczkolwiek zakończenie prac nastąpiło już pod kierownictwem jego następcy — znakomitego animatora licznych literackich i edytorskich przedsięwzięć, bojarzyna A. S. Matwiejewa.

Imponujący rozwój moskiewskiej biurokracji centralnej pod rządami cara Aleksego Michajłowicza sprawił, iż pozostający w permanentnym użyciu od 1626 r. inwentarz archiwum Urzędu Poselskiego, tego faktycznego ministerium spraw zagranicznych, aczkolwiek kilkakrotnie aktualizowany za pomocą doraźnych spisów nabytków (np. sporządzony w latach 1632—1634 inwentarz dokumentów z lat 1627—1632), nie mógł sprostać u schyłku lat sześćdziesiątych XVII w. potrzebom służby dyplomatycznej. Trudności tych nie były w stanie wyeliminować opisy częściowe wykonywane przez dumnych diaków w następstwie kolejnych zmian na stanowisku szefa Urzędu. Oznacza to, iż inwentarz 1673 r. zawiera jedynie kompletny wykaz nabytków archiwum Urzędu Poselskiego za lata 1634—1673, dostarczając tym samym bezcennych informacji o zasobie źródeł dokumen-

towych, dotyczących rosyjskiej polityki zagranicznej w tym brzemennym w do-
niosłe wydarzenia okresie.

Nie sposób przecenić znaczenia edycji dla studiów nad biurokracją moskiew-
ską, nad rozwojem rosyjskiej archiwistyki, a wreszcie i dla badań filologicznych:
w inwentarzu występuje bowiem ówczesny język urzędowy w najczystszej postaci,
z obfitym zasobem leksyki dyplomatycznej. Źródło dostarcza również niemało waż-
kiego materiału dla rozważań o recepcji terminów i nazw obcojęzycznych, a na-
wet — reguł ich transliteracji.

Edycja (cz. 1, s. 27—525), przygotowana wedle najlepszych tradycji archeo-
grafii rosyjskiej, poprzedzona jest kompetentnym wstępem pióra wydawcy (s. 5—
—24); całość uzupełniają pieczołowicie zestawione indeksy: osobowy, geograficzny
i rzeczowy.

H.G.

*Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego, oprac. Jerzy Kowceki,
noty biograficzne Hanna Małachowicz, Wydawnictwo Sejmowe,
Warszawa 1991, s. 104, ilustr.*

Jak większość najważniejszych wydarzeń historycznych, Sejm Czteroletni ma
swój niezmienny kanon ikonograficzny, w którego skład wchodzi m.in. portrety
kilku najwybitniejszych polityków tej doby. Wielokrotnie publikowane i przez to
opatrzone, nieraz już w ogóle nie oddziałują na odbiorcę, który ich nie za-
uważa. Podstawową zaletą omawianej publikacji jest znaczne poszerzenie zestawu
tych wizerunków. W albumie zebrano bowiem osiemdziesiąt barwnych reproduk-
cji portretów senatorów i posłów uczestniczących w najdłuższym sejmie Rzeczy-
pospolitej. Obrazy wyszły spod rozmaitych pędzli, od najslawniejszych malarzy
epoki aż do anonimowych artystów prowincjonalnych, a nawet malarzy XIX-
wiecznych, którzy wzorowali się na twórcach z końca XVIII w. Jednak nie war-
tość artystyczna wizerunków stanowi o znaczeniu inicjatywy Wydawnictwa Sej-
mowego. Wyznacza je możliwość zerwania z wizualną anonimowością dzieł
Sejmu Czteroletniego. Do wielu refleksji pobudza przyjrzenie się rysom twarzy
postaci znanych z opracowań, pamiętników, a nieraz nawet z lektury ich kores-
pondencji. Fizjonomie znamionujące silne charaktery i bogatą osobowość obok ba-
nalnych twarzy sugerujących niskie pobudki kierujące postępowaniem ich posia-
daczy. I najciekawsze: możliwość konfrontacji tych wrażeń z dotychczasową wiedzą
o epoce i o roli, jaką odegrali poszczególni bohaterowie albumu. Wyniki nie są
bynajmniej jednoznaczne.

Publikację przygotowano na podstawie eksponatów wypożyczonych z piętnastu
krajowych muzeów i bibliotek na wystawę zorganizowaną w 1988 r. w Zamku
Królewskim w Warszawie. Jerzy Kowceki poprzedził album zwięzłym i bar-
dzo treściwym wstępem, w którym przedstawił genezę i organizację polskiego
parlamentu oraz przebieg i dokonania Sejmu Czteroletniego. Konieczność skróto-
wego ukazania skomplikowanych podziałów politycznych tego okresu stała się
przyczyną niezręcznego sformułowania, z którego może wynikać, że w początkach
Sejmu Wielkiego Szczęsny Potocki zmierzał do obalenia Rady Nieustającej, co —
jak wiadomo — nie miało miejsca. Ponadto: Joachim Chreptowicz został w 1793 r.
kanclerzem wielkim litewskim po A. Sapieżu, a nie koronnym po Jacku Mała-
chowskim. Wątpliwe też jest, czy formalnie złożył urząd wyjeżdżając z kraju
przed początkiem sejmu grodzieńskiego t. r., choć rzeczywiście funkcji swej póź-
niej już nie sprawował. Niefortunna pomyłka korekty sprawiła, że zasiadanie pod-